

SZEMLE

RANDOLPH L. BRAHAM – JULIA BOCK (COMPL. AND ED.)

THE HOLOCAUST IN HUNGARY. A SELECTED AND ANNOTATED BIBLIOGRAPHY 2000–2007

(A holokauszt Magyarországon. Válogatott és annotált bibliográfia 2000–2007)
New York, Columbia University Press, 2008. 324 p.

Annak, aki a magyar, illetve a magyarországi holokauszt történelme iránt érdeklődik, vagy netán kutatja is azt, nem lehet ismeretlen Randolph L. Braham neve. A téma doyenének nevéhez számos, ma már alapműnek számító könyv köthető. A legismertebb talán a több kiadást is megélt kétkötetes *The Politics of Genocide: The Holocaust in Hungary* (New York, Columbia University Press, 1981); illetve ennek magyar változata, a szintén két vastok kötetből álló *A népiértés politikája. A Holocaust Magyarországon* (Budapest, Belvárosi Könyvkiadó, 1997). Mindemellett Randy Braham számos tanulmánykötet és szinte felsorolhatatlan számú tanulmány és esszé szerzője és szerkesztője. Utóbbiak közül is kiemelkedő vállalkozása volt – immáron túl a nyolcadik, közel a kilencedik x-hez (!) – *A magyarországi holokauszt földrajzi enciklopédiája* (Budapest, Park Kiadó, 2007) című háromkötetes munka koordinálása és szerkesztése. Mindemellett meg kell említenünk, hogy Braham professzor a magyar holokausztkutatókat – legyenek azok fiatalok, vagy kicsit idősebbek – tanácsaival, ötleteivel állandóan segíti, pályázataikat támogatja. Ezen hatások alól jelen sorok írója sem kivétel, s mint recenzens ezzel védekezik az elfoglaltság abszolút jogos „vádja” ellen.

Talán kevésbé ismert, hogy a City University of New York City professzor emeritusa pályája kezdetén a holokausztra vonatkozó dokumentumok rendezésével, illetve az egyre nagyobb számban megjelenő holokauszt tárgyú könyvek lajstromba vételével foglalkozott. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy Braham professzor már az 1960-as évek elején fontosnak tartotta, hogy az addig megjelent magyar vonatkozású könyveket és cikkeket összegyűjtse, és rendezett formában kiadja a YIVO Institute támogatásával. Ez az 1962-es első bibliográfia még „csak” 752 tételt tartalmazott. Azonban a holokauszt szakirodalma, ezen belül a magyar, illetve a Magyarországra vonatkozó könyvek és cikkek száma évről évre nőtt. Így – igaz, több mint 22 évvel később – 1984-ben megjelent az első bibliográfia javított és kiegészített változata, a közel 2500 tételt tartalmazó *The Hungarian Jewish Catastrophe. A Selected and Annotated Bibliography* (New York, Columbia University Press, 1984). 2001-ben pedig *The Holocaust in Hungary. A Selected and Annotated Bibliography 1984–2000* (New York, 2000) cím alatt az 1980–90-es évek legújabb könyveit és cikkeit gyűjtötte össze, és közölte róluk rövid ismertetést. Ennek a sorozatnak a negyedik kötete jelent meg 2008-ban *The Holocaust in Hungary. A Selected and Annotated Bibliography 2000–2007* cím alatt, 1459 tételnyi, a magyar holokauszttal kapcsolatos könyvet, cikket és filmet (!) felsorolva. Ezen utóbbi bibliográfiának az összeállításában és szerkesztésében elsősorban Bock Júlia volt Braham professzor segítségére, aki szintén a téma ismerője, képzett könyvtáros, egyben a Long Island University adjunktusa.

De miért is érdekes egy ilyen bibliográfia? Egy kissé közhelyszámba menő mondással élve, napjainkban az adatbázisok jelentősége igencsak megnőtt. A világban – elsősorban az USA-ban és Izraelben – számos könyv mellett szinte megszámlálhatatlan számú tanulmánykötet, periodika és újság jelenik meg évről évre, bennük számos a holokauszttal, illetve a magyar/magyarországi holokauszttal kapcsolatos cikkel. Még a magyarországi kutatók számára sem mindig egyszerű feladat, hogy a Magyarországon megjelent valamennyi cikket és tanulmányt ismerjék, s így adott esetben kutatásukban felhasználhassák. Ezek összegyűjtésének és rendszerezésének fontosságát nem kell hangsúlyoznunk. Szintén hasznos, hogy a bibliográfiai tételek többségénél a szerkesztők igyekeztek rövid, néhány soros ismertetést adni az adott műről. Ebben nemcsak leírták az adott könyv vagy cikk lényegét, hanem több alkalommal felhívták a figyelmet az adott dokumentum összefüggésére más, a bibliográfiában található könyvekkel vagy cikkekkel.

Érdeemes elolvasni a bibliográfia nem túl hosszú, de tartalmas bevezetőjét (hasonlóan a korábbi kötetekéhez). Braham professzor ugyanis nemcsak a szokásos és illő köszönetnyilvánításokat teszi meg ebben, hanem egyben egy historiográfiai és módszertani kérdéseket leíró, illetve feszegető tanulmányt is közöl. Ezeken az oldalakon áttekinti a világ más és más pontjain, különböző időben, adott esetben eltérő politikai berendezkedésű országokban megjelent könyvek és cikkek garmadáját. Hangsúlyozza, hogy bizonyos kényes kérdések megítélésében (Kasztner-vonat, zsidótanácsok) mennyire parázs vita volt már 1945–1946-ban is. Ezek a viták – amelyek gyakran személyeskedésektől sem voltak mentesek – még napjainkban, 65 évvel a tragikus események után is nemegyszer inkább az érzelmekre, mintsem az értelemlre próbálnak és tudnak hatni.

A bevezetőben Braham professzor külön részt szánt a kommunista rezsim regnálása alatt kiadott munkák elemzésének is. Felhívta a figyelmet, hogy a korszakot jellemző interpretáció szerint a holokauszt áldozatai milyen könnyen válhattak egyszerű csak a fasizmus áldozataivá, ezáltal erősen eltorzították a történelmi tényeket. Hiszen a fasizmus áldozatai alatt a kommunista terminológia elsősorban azokat értette,

akik politikai alapon álltak ellen a náci/kelet-európai antiszemitizmus, s ezért fogták el és ölték meg őket. Ezzel szemben a holokauszt áldozatai faji alapon, „csak mert” zsidók voltak, eleve „bűnösök” voltak az Endlösung végrehajtói szemében. Természetesen az „átjárás” nem zárható ki a két csoport között, de nem lehet néhány példából általánosítani. Hasonlóan fontos hangsúlyozni, hogy a Vörös Hadsereg által megszállt közép-kelet-európai országok politikáját 1948 után alapvetően a Moszkvához való igazodás határozta meg. Így a szovjet–izraeli viszony, illetve az 1950-es évek elején a Szovjetunióban tervezett anticionista per nem is oly burkolt antiszemitizmusa döntően befolyásolta nemcsak a Szovjetunióban, hanem Magyarországon is a holokauszt kutatását. Bár Sztálin halála, illetve 1956 után némileg enyhült a téma elzártsága, de az 1967-es háború, illetve annak következményei megint csak hátráltatták a holokauszt kutatás kibontakozását Magyarországon, és tegyük hozzá: egész Közép-Kelet-Európában.

A könyv második része maga „a” címben jelzett bibliográfia. Ha az olvasó, vagy talán helyesebb kifejezés: a kutató tudós, diák, érdeklődő végigfut a tartalomjegyzéken, hamar átlátja a kötet logikáját. A szerkesztők alapvetően témakörönként, néhány esetben műfaj szerint csoportosították a megjelent munkákat. Az egyes témakörök gyakorlatilag a magyar zsidóság első világháború utáni történetének, illetve a magyar holokauszt történéseinek főbb címszavai is lehetnének. Ugyanakkor összegyűjtötték a mai napig vitákat kiváltó eseményeket, illetve személyeket feldolgozó munkákat is, így a különböző keresztény felekezetekre, illetve a zsidó hitközségre vagy a Kaszner Rezsőre vonatkozó legújabb szakirodalmat. Örömteli, hogy számos munka foglalkozik a zsidómentéssel, az ún. önmentéssel, illetve a diplomáciai testületek, valamint a Nemzetközi Vöröskereszt és a Svéd Vöröskereszt embermentő tevékenységével.

A recenzens azonban itt hadd utaljon a bibliográfia egyik újdonságára, s időzzön ezen pár mondat erejéig! A szerkesztők modern felfogását mutatja, hogy nem csak a klasszikus értelemben vett szakirodalmat vették lajstromba. Összegyűjtötték az oktatásban használható, vagyis a kifejezetten diákok számára készült könyveket. Ez a téma iránt érdeklődő tanároknak ad komoly segítséget, hogy mely könyvek segítségével tudják még inkább megértetni a tanítványokkal a holokauszt lényegét. Hasonló hasznos újdonság volt a témába vágó, elsősorban dokumentumfilmek összegyűjtése. Ez – megítélesem szerint – újfent elsősorban a pedagógusoknak nyújt(hat) segítséget oktatómunkájukban. Felmerül az olvasóban a kérdés, talán érdemes lenne a témába vágó játékfilmekről is összeállítani egy részletes listát. A modern idöket jelzi, hogy a világban – és így Magyarországon is – számos holokausztmúzeum nyílt. Az ezekkel foglalkozó írások, illetve ezek kiadványainak összegyűjtése is megtörtént, különös tekintettel a budapesti Holokauszt Emléközpontra. Végül, de sajnos ki kell emelnünk, hogy a holokauszttagadás miatt kialakult polémiát sem lehetett kihagyni a bibliográfiából: arra is külön fejezetet volt kénytelen szánni a szerkesztőpáros. A kötet végén található név- és helységnevmutató segíti a kötetben való keresgélést.

Talán magából az ismertetésből is kiderült, hogy a kötetet mindenki nagy haszonnal tudja forgatni, aki a magyar, illetve a magyarországi holokauszt iránt érdeklődik. A recenzens csak bízni tud abban, hogy ezt minél többen megtezik.